

Розділ 3 ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

CHAPTER 3 HISTORY OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL THEORY AND EDUCATIONAL PRACTICE

УДК 378.011.3-051:373.3]:80

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-157-164

ІСТОРІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ОСОБАХ: ВПЛИВ М. С. ВАШУЛЕНКА НА ОСВІТУ, СУСПІЛЬСТВО І НАУКУ

Зенченко Тетяна Федорівна

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і методики початкової освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: tatianazenhenko@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-3589-4780

Статтю присвячено історико-методичному аналізу діяльності постаті доктора педагогічних наук, професора Миколи Самійловича Вашуленка, визначення його наукових надбань, впливу його наукової школи на освіту й науку в контексті реалізації компетентнісного підходу до навчання української мови і читання в початковій школі. Розглянуто результати наукових досліджень, упроваджених в освітній процес закладів загальної середньої освіти України, визначено їхнє значення для підвищення якості освіти, розвитку ключових компетентностей учнів, удосконалення підготовки майбутніх учителів. Обґрунтовано наукову новизну, практичну значущість та суспільний вплив дослідження.

Ключові слова: *початкова освіта, компетентнісний підхід, мовно-літературна галузь, підручник, методика, дидактико-методичний супровід, НУШ, інновації в освіті, професійна підготовка.*

Постановка проблеми. У процесі реформування системи загальної середньої освіти в Україні особлива увага приділяється початковій ланці як основі формування ключових компетентностей. Прийняття Державного стандарту початкової освіти (2018) стало визначальним етапом у трансформації освітнього середовища, зумовивши необхідність глибоких змін у змісті, формах та методах навчання. Центральне місце в цьому процесі належить реалізації компетентнісного підходу, що передбачає орієнтацію не лише на знаннєві компоненти, а й на вміння, ставлення та цінності учнів, які забезпечують їхню здатність діяти в різних життєвих ситуаціях.

Реформування української освіти, зокрема в галузі початкової школи, зрушило радикальні зміни в підходах до організації освітнього процесу. На цьому тлі надзвичайно актуальною є науково-дослідницька діяльність, спрямована на впровадження компетентнісного підходу до навчання української мови та читання. Особливої уваги заслуговують досягнення наукової школи доктора педагогічних наук, професора Миколи Самійловича Вашуленка, яка стала вагомим чинником у розробці ефективних дидактико-методичних засад для Нової української школи (НУШ). Сучасна мовно-літературна освіта, зокрема навчання української мови і читання, потребує розроблення таких методик, які поєднували б традиційні педагогічні досягнення з інноваційними технологіями. Саме ці завдання стали предметом дослідження наукової школи професора М. С. Вашуленка. Його науковий доробок охоплює концептуальні засади, методичні підходи, практичне впровадження та експериментальну перевірку ефективності інновацій у початковій мовно-літературній освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу досліджень становила співпраця з відділом початкової освіти ім. О. Я. Савченко Інституту педагогіки НАПН України, що дала змогу реалізувати цілісну систему наукових досліджень упродовж 2020–2024 років.

У процесі реалізації проекту брали участь співробітники Інституту педагогіки НАПН України, серед яких – провідні вчені О. Онопрієнко, Н. Бібік, В. Мартиненко, О. Вашуленко, Т. Павлова, Т. Юношева та інші. Кожен із них модерував окремі дослідницькі напрями, що забезпечило глибину та багатомірність наукового пошуку. Вагомим результатом досліджень стало розроблення дидактико-методичного супроводу, який охоплює підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації, робочі

зошити для учнів та посібники для вчителів, створені різними колективами авторів із долучення науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, вчителів-практиків різних регіонів України.

У межах цієї роботи була розроблена комплексна методика навчання української мови й читання, яка ґрунтується на принципах дитиноцентризму, інтеграції, критичного мислення, рефлексивності й компетентнісного навчання, охоплює оновлені підручники, робочі зошити, методичні рекомендації для педагогів, зокрема серію підручників з української мови для 1–4 класів, ураховує психофізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, інтегрує активні й інтерактивні методи навчання та сприяє формуванню ключових компетентностей, визначених у Державному стандарті початкової освіти.

Наукове значення роботи полягає у формуванні нової парадигми мовно-літературної освіти в початковій школі, яка наближена до потреб сучасного суспільства та спрямована на всебічний розвиток особистості.

Метою статті є розкриття науково-методичних засад та практичних результатів реалізації інноваційних технологій у навчанні української мови і читання в початковій школі, а також аналіз їхнього впливу на розвиток освітньої системи, суспільства та педагогічної науки.

Виклад основного матеріалу. Микола Самійлович Вашуленко – український мовознавець, науковець, методист. Доктор педагогічних наук (1992 р.), професор (1993 р.). Дійсний член Національної академії педагогічних наук України (з 1995 р.). Головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України. Почесний громадянин м. Глухова (2008 р.). Професор кафедри теорії і методики початкової освіти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (з 2015 р. і до сьогодні).

Нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, Почесною грамотою Міністерства освіти СРСР «За заслуги в розвитку педагогічної науки та у зв'язку з 60-річчям Інституту педагогіки АПН України» (1986 р.), бронзовою медаллю ВДНГ СРСР за підручник «Буквар» для підготовчих класів (1986 р.), грамотою Міністерства освіти УРСР (1987 р.), нагрудними знаками «Відмінник освіти України», «Відмінник освіти СРСР» (1982 р.), «Ушинський К.Д.» (2006 р.), «Володимир Мономах», «За наукові досягнення» (2006 р.), «Макаренко А.С.». Присуджено Сумську обласну премію імені А. С. Макаренка в номінації «Вищий навчальний заклад» (2009 р.). Нагороджений медаллю «Григорій Сковорода» (2011 р.), відзнакою Українського Реєстрового Козацтва «Бронзовий козацький хрест» III ступеня (2011 р.). Занесений на Дошку Пошани «Педагогічна гордість Сумщини» (2012 р.). У 2016 р. присвоєне звання Почесного професора Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Занесено до книги «Науковці України – еліта держави» (2019 р.).

Микола Самійлович Вашуленко – автор понад 210 наукових праць, зокрема: «Методика навчання української мови» (у співавторстві), методичних посібників «Орфоепія і орфографія в 1–3 класах», «Удосконалення змісту і методики навчання української мови в 1–4 класах», «Навчання грамоти в 1 класі», «Українська мова і мовлення в початковій школі», підручників з української мови для 1–4 класів. З ім'ям Миколи Самійловича пов'язаний розвиток букваристики в Україні. Створений ним у співавторстві зі Скрипченко Н. Ф. у 1978 р. «Буквар» витримав 30 видань. «Ця книга належить до фундаментальних національних цінностей і понад 30 років залишається найголовнішим підручником для першокласників України», – сказав про «Буквар», створений Миколою Самійловичем у співавторстві з Надією Скрипченко, президент Академії педагогічних наук Василь Кремень ще в 2011 році... [6]. Буквар живе, рухається разом із учнями, яких навчає, крізь роки й катаклізми, вдосконалюється й отримує нову візію – останнє видання 2023 року містить найсучасніші інноваційні мультимедійні додатки.

Учений є одним з авторів Державного стандарту початкової загальної освіти (2011, 2018); очолював спеціалізовану вчену раду із захисту кандидатських дисертацій в Інституті педагогіки НАПН України; член редколегії журналів «Початкова школа», «Педагогіка і психологія» та інших фахових видань. Микола Самійлович – почесний громадянин двох міст – Коцюбинського, що під Києвом, і Глухова на Сумщині – він заслужив ці звання своєю діяльною участю в їх розвитку, зокрема в піднесенні рівня освіти.

Якщо стисло узагальнити професійні здобутки Миколи Самійловича, то серед них варто виділити такі:

автор Букварів, які пережили понад 30 перевидань і стали класикою в галузі створення підручників. Їх багатотисячні тиражі свідчать про важливий факт: мільйони українських школярів завдяки його методиці навчилися складати перші слова;

автор підручників з української мови, що допомагали дітям глибше пізнавати рідну мову як материнську, державотворчу, як ключ до особистісного розвитку;

його доробок охоплює також масштабну діяльність, спрямовану на підготовку майбутніх учителів. Серед фундаментальних праць – Методика навчання української мови для педагогічних закладів вищої освіти, численні посібники, методичні рекомендації та статті;

є одним із авторів сучасної нормативної бази початкової освіти: Концепції мовної освіти, критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів, Державних стандартів різних років, навчальних програм і методики викладання української мови.

Джерела духовної сили, що надихають його все життя, беруть початок у селі Жовтневому Бородянського району Київської області, де Микола народився в селянській родині за три тижні до початку війни. Дитинство його припало на тяжкі воєнні роки. Батько загинув на фронті, мати самотужки виховувала трьох дітей. У школі навчався добре, хоч і не був відмінником, не завжди відзначався й гарною поведінкою. Проте ще в дитячі роки твердо вирішив стати вчителем — і саме вчителем початкових класів.

У шістнадцять років вступив до Глухівського педагогічного інституту (нині Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка) на факультет педагогіки і методики початкового навчання завдяки не лише власним здібностям, але й молитвам бабусі, батькової матері... Як завжди говорить Микола Самійлович: «Глухів став моєю другою батьківщиною, відтоді я вже не поривав зв'язку з *alma mater*... Працюючи в Інституті педагогіки, протягом 10 років очолюючи журі конкурсу «Учитель року» в номінації «Початкова освіта», я побував у навчальних закладах усієї України...<...> Але такого, як Глухівський педуніверситет, немає – це справді храм освіти і науки» [6].

Учений виховав цілу плеяду учнів, які досягли успіху в науково-педагогічній діяльності. У рідній *alma mater* він створив наукову школу, яка успішно функціонує в сьогоденних складних умовах воєнного часу: це кандидати педагогічних наук В. О. Собко, В. А. Каліш, Л. В. Лучкіна, О. О. Вишник, Т. Ф. Зенченко, – співпрацюючи з іншими науковцями-учнями М. С. Вашуленка в різних регіонах України.

Наукова діяльність професора Миколи Самійловича Вашуленка, здійснювана у співпраці з Інститутом педагогіки НАПН України та кафедрою теорії і методики початкової освіти Глухівського НПУ ім. О. Довженка, спиралася на стратегічні документи освітньої політики України. Зокрема, дослідження проводилося в рамках теми «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування у молодших школярів ключових і предметних компетентностей» (№ 012U103904, керівник – В. О. Собко), у тісній співпраці з науковцями відділу початкової освіти імені О. Я. Савченко Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, які реалізували комплексний проєкт «Технології компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі» (Інститут педагогіки НАПН України, 2020–2022, кер. О. В. Онопренко). Результати дослідження знайшли своє відображення в підручниках для початкових класів Нової української школи, до колективів авторів яких у 2024–2025 рр. долучено М. С. Вашуленка, В. О. Собко, М. П. Шерудило.

Методологічна основа досліджень наукової школи включає дитиноцентризм, компетентісний і діяльнісний підходи, конструктивізм, а також принципи гуманістичної педагогіки. Ці підходи дають змогу формувати освітнє середовище, яке сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей, комунікативної компетентності учнів. Теоретичні методи дослідження доповнювалися емпіричними: анкетуванням, інтерв'юванням, педагогічними експериментами, спостереженням за навчальною діяльністю учнів, особливо в умовах дистанційного та віддаленого навчання, освітніх втрат, аналізом навчальних досягнень, аналізом підходів до реалізації мети мовно-літературної освітньої галузі в контексті якості початкової освіти.

Забезпечення доступу всіх дітей молодшого шкільного віку до якісної початкової освіти є одним із стратегічних пріоритетів реформи української школи, визначених у законі «Про освіту» [3] та «Концептуальних засадах реформування середньої школи», оприлюднених Міністерством освіти і науки України для широкого обговорення 17 серпня 2016 року [7]. Початкова школа першою серед інших рівнів освіти стала об'єктом оновлення освітнього процесу на основі принципів дитиноцентризму, партнерства, орієнтації на життєві потреби дітей, а також пропозицій щодо змін у процедурі вступу до школи, покращення комфортності освітнього середовища тощо.

Новий етап у розвитку законодавчої і концептуальної бази шкільної освіти, а також останні дослідження українських і зарубіжних учених зумовили суттєві трансформації статусу початкової освіти, її загальної мети й основних аспектів функціонування в нових умовах. Згідно з положеннями Національної рамки кваліфікацій, початкова освіта визначається як перший рівень повної загальної середньої освіти, що має забезпечувати здатність особи виконувати прості завдання в типових ситуаціях у чітко структурованій сфері роботи або навчання під безпосереднім керівництвом іншої особи. Це спричинило розроблення нових Державних стандартів, освітніх програм і систем оцінювання навчальних досягнень. Активний рух учителів, батьків і науковців у сфері початкової освіти стартував у 2016 році, коли на платформі EdEra розпочалося обговорення змісту чинних навчальних програм, підручників та стану контролю та оцінювання навчальних результатів учнів.

Наукові дослідження, проведені під керівництвом та за участі академіка М. С. Вашуленка, виявилися важливими для оновлення змісту навчання української мови та читання в початковій школі.

Особливу роль у практичному впровадженні результатів дослідження відіграє серія підручників з української мови і читання для 1–4 класів, зокрема «Українська мова. Буквар» (2023) та «Українська мова та читання» для 2, 3 і 4 класів (2019–2024). Ці підручники орієнтовані на формування в учнів не лише знанневих компонентів, а й таких життєвих умінь, як здатність до критичного оцінювання текстів, формування власної думки, побудова комунікації, аналіз медіатекстів тощо.

Упровадження нових методичних підходів стало можливим завдяки використанню інноваційних технологій навчання, зокрема технології розвитку критичного мислення, інтерактивного навчання, дослідницької діяльності, проектного методу, індивідуалізації навчання, що реалізується через різнорівневі завдання, можливості для самостійної роботи, роботу в парах і групах.

Під час дослідження було розроблено систему компетентнісно орієнтованих завдань, які є основою навчального процесу та спрямовані на розвиток читання з розумінням, аналізу, синтезу, узагальнення, а також оцінювання інформації. Завдання враховують вікові особливості учнів, структуруються за рівнями складності й можуть бути адаптовані до індивідуальних освітніх потреб.

На базі отриманих результатів було створено методичні матеріали для вчителів – посібники, що містять докладні сценарії уроків, методичні прийоми роботи з текстами, алгоритми організації мовленнєвої взаємодії на уроці. У підручниках також втілено ідею формування міжпредметних зв'язків, що сприяє системному засвоєнню знань і формуванню цілісної картини світу в молодшого школяра.

Важливим складником упроваджених змін стала цифровізація змісту – розроблення електронних версій підручників і інтерактивних ресурсів, що дає змогу інтегрувати цифрові технології в освітній процес, формуючи в учнів базову цифрову грамотність як складник ключових компетентностей.

Однією з ключових освітніх сфер впливу дослідження є система підготовки майбутніх учителів початкової школи. Під керівництвом професора М. С. Вашуленка розроблено концепцію професійної підготовки педагогів, яка базується на принципах компетентнісного підходу та орієнтації на практико-орієнтовану освіту. Особливу увагу приділено створенню дидактичного і методичного забезпечення навчальних дисциплін, пов'язаних з методикою викладання української мови в початковій школі.

На базі результатів дослідження розроблено навчальні програми для ЗВО, електронні навчальні курси, серії інтерактивних занять і тестових завдань. Такі матеріали успішно впроваджуються в освітній процес педагогічних університетів та закладів фахової передвищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх учителів початкових класів закладів загальної середньої освіти. Студенти мають змогу на практиці опанувати сучасні методиками, брати участь у симуляціях уроків, аналізувати реальні кейси з освітнього середовища, здійснювати спостереження за уроками в умовах інтерактивного освітнього середовища дистанційної освіти.

У межах дослідження розроблено систему безперервної професійної підтримки вчителів, яка реалізується через участь у тренінгах, семінарах, вебінарах. Розширюється партнерство між університетами та школами, організовуються лабораторії педагогічної майстерності, методичні платформи для обміну досвідом між викладачами та практиками – такою традиційною платформою з 2013 року став спочатку регіональний (з 2023 року набув статусу Всеукраїнського) науково-методичний семінар «Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика», започаткований М. С. Вашуленком для обміну практичним досвідом між науковцями, науково-педагогічними, педагогічними працівниками, авторами підручників і вчителями-практиками, майбутніми учителями початкових класів, професійного обговорення науково-методичних посібників, розробок, видань, їх практичного застосування. Семінар став місцем народження ідей, обговорення шляхів покращення якості освіти: від початкової до вищої, обговорення освітніх програм і методик, для здобувачів освіти – місцем перших кроків у висвітленні результатів власних наукових досліджень, що сприяє формуванню педагогічної культури, розвитку критичного мислення, відкритості до інновацій та здатності вчителів гнучко адаптувати освітній процес в контексті вимог Концепції Нової української школи та сучасних непередбачуваних умов реалізації освітнього процесу під час війни.

Оновлення мовно-літературної освіти в початковій школі сприяє глибшому засвоєнню української мови як державної, формуванню мовної культури, національної ідентичності, вихованню громадянськості з раннього віку.

Компетентнісний підхід до навчання української мови і читання орієнтований на практичне застосування знань, що безпосередньо впливає на підвищення соціальної мобільності випускників, розширює можливості самореалізації в різних сферах суспільного життя. Учні, які навчаються за оновленими методиками, демонструють кращі результати в критичному мисленні, умінні спілкуватися, аналізувати інформацію, що надзвичайно важливо в умовах інформаційного суспільства.

Відповідно до цілей вищої освіти Ради Європи (виховання активної громадської позиції, підготовка до ринку праці, особистий світоглядний розвиток, розвиток нових знань) підвищення якості освіти формує людський капітал, що є базисом сталого розвитку держави. Освіченість, здатність до навчання впродовж

життя, сформовані навички XXI століття (soft skills, digital skills, читання з розумінням та ін.) сприяють конкурентоспроможності української молоді на національному та міжнародному ринку праці.

Окремо варто відзначити позитивний ефект від упровадження цифрових освітніх ресурсів: підвищення доступності освіти, можливість самостійного навчання, розвиток дистанційних та змішаних форм навчання, реальне створення індивідуальної освітньої траєкторії. Електронні підручники, платформи з інтерактивними вправами, відеоуроки на основі підручників М. С. Вашуленка – усе це суттєво розширює можливості освіти для дітей, зокрема в умовах воєнного стану та вимушеного дистанційного навчання.

Результати наукової діяльності в межах комплексного проекту «Технології компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі» були не лише апробовані в експериментальних закладах освіти, а й упроваджені в широкій освітній практиці по всій території України за підтримки Міністерства освіти і науки України, що підтверджено відповідними наказами та методичними рекомендаціями для вчителів і методистів. Зокрема, Конкурсною комісією з проведення конкурсного відбору підручників (крім електронних) та посібників для здобувачів повної загальної середньої освіти та педагогічних працівників у 2023–2024 роках (2 клас) (протокол конкурсної комісії № 1 від 7 лютого 2024 року) ухвалено включити до переліку посібників 2 класу закладів загальної середньої освіти, які можуть видаватися за кошти державного бюджету (у 6-й частині) (авт. – Вашуленко М. С., Вашуленко О. В., Дубовик С. Г.) – за результатами вибору, які надійшли від департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій (Конкурсною комісією одержано 61824 заявки).

Результати наукової та науково-технічної діяльності наукової школи частково зrealізовано в межах науково-дослідної роботи «Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування у молодших школярів ключових і предметних компетентностей» (номер державної реєстрації теми в УКР ІНТЕІ № 0120U103904, науковий керівник – Собко В. О.), дослідження якої зокрема впродовж 2024 року охоплювали:

– доопрацювання методики підготовки майбутніх учителів до реалізації мети мовно-літературної освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти у процесі навчання української мови і читання, зокрема завершено роботу над навчальним посібником Українська мова та читання: навч. пос. для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 6-й частині) (Вашуленко М. С.);

– теоретичні аспекти проблеми реалізації мети мовно-літературної освітньої галузі (українська мова і література) у початковій мовній освіті, зокрема методичні аспекти формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів як важливого складника ключової компетентності «вільне володіння державною мовою» частково розкрито в 1 закордонній публікації в періодичному виданні, внесеному в наукометричну базу Web of science (у співавторстві), 2 фахових статтях, розроблених рекомендації щодо забезпечення належного рівня практично-методичних умінь студентів, необхідних для організації успішної діяльності учнів, спрямованої на формування предметних і ключових компетентностей у процесі навчання української мови (Собко В. О.);

– проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації мети мовно-літературної освітньої галузі в сучасних умовах за допомогою інтерактивних технологій, теоретичні аспекти частково висвітлено у 2 закордонних монографіях англійською мовою (1 розділ – одноосібний, 2 – у співавторстві зі здобувачами вищої освіти), 1 закордонній публікації в періодичному виданні, внесеному в наукометричну базу Scopus, 4 фахових статтях (1 – у співавторстві, 3 – одноосібні) (Зенченко Т. Ф.);

– проблеми мовної підготовки здобувачів вищої освіти, зокрема удосконалення мовної культури, формування навичок мовленнєвого самовдосконалення як умови мовленнєво-професійного становлення й розвитку особистості в процесі викладання курсів «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Сучасна українська мова з практикумом» (теоретичні засади висвітлено в розділі закордонної монографії (у співавторстві), 2 фахових статтях (у співавторстві) (Кухарчук І. О.);

– охоплено аспекти роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби, також проаналізовано проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації професійної діяльності в сучасних умовах із використанням інтерактивних технологій (теоретичні аспекти цих питань частково висвітлено в 2 закордонних монографіях (1 розділ – одноосібний, 1 – у співавторстві зі здобувачами вищої освіти), 1 закордонній публікації в періодичному виданні, внесеному в наукометричну базу Web of Science, 2 фахових статтях (1 – у співавторстві, 1 – одноосібна) (Вишник О. О.) та ін.

Результати дослідження стали основою для проведення курсів підвищення кваліфікації в Інститутах післядипломної педагогічної освіти. Учителі, які брали участь у цих програмах, мали змогу ознайомитися з практичними аспектами впровадження компетентісного підходу, апробувати нові форми та методи роботи на уроках української мови та читання, отримати консультації від авторів методик. Використання оновлених підручників, зошитів і посібників з української мови й читання стало масовим завдяки їхньому офіційному схваленню та розміщенню у вільному доступі через електронні платформи

(для прикладу, «Всеосвіта»). Педагоги отримали чіткі орієнтири щодо організації компетентнісного навчання, зокрема системи оцінювання, побудови навчального процесу за циклами, організації освітніх середовищ.

Наукові ідеї, закладені в дослідженні, активно використовуються в публікаціях фахових журналів, у виступах на конференціях, форумах освітян, у роботі творчих педагогічних майстерень. Такі платформи сприяють ширшому обговоренню та удосконаленню запропонованих рішень, формують професійне освітянське середовище.

Результати дослідження стали не лише частиною теоретичного надбання, а й реальним механізмом модернізації освітньої системи підготовки вчителів початкових класів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження засвідчило ефективність системного впровадження інноваційних технологій у формуванні ключових і предметних компетентностей майбутнього вчителя початкових класів, реалізації мети мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі, представлено науковою школою академіка НАПНУ М. С. Вашуленка, та є вагомим внеском у розроблення і практичну реалізацію освітніх технологій НУШ, що базується на компетентнісному підході, орієнтації на потреби сучасного школяра, міжпредметну інтеграцію та дитиноцентризм.

Аналіз результатів засвідчує глибокий вплив дослідження на всі рівні освітньої системи – від підготовки майбутніх учителів до оновлення змісту навчальних програм і методичних засобів. Значущість роботи підтверджується позитивними змінами в навчальних досягненнях учнів, підвищенням якості підготовки педагогічних кадрів, активним упровадженням розроблених матеріалів у закладах загальної середньої освіти, заклади вищої освіти, інститути післядипломної педагогічної освіти.

Наукова новизна дослідження полягає у створенні комплексної системи методичного забезпечення мовно-літературної освіти, що враховує вимоги Державного стандарту, виклики цифровізації та запити сучасного суспільства. Практична значущість – у забезпеченні педагогів дієвими інструментами для реалізації інноваційних підходів.

Перспективи подальших досліджень полягають в удосконаленні електронних засобів навчання на основі штучного інтелекту й адаптивних платформ; розробленні методик інтегрованого навчання з мовно-літературної та інших освітніх галузей; упровадженні інклюзивного підходу в мовно-літературну освіту; вивченні ефективності нових форм оцінювання, зокрема формувального та діагностичного.

Отже, проведений аналіз впливу реалізованих досліджень доктора педагогічних наук, професора, академіка НАПН України та його наукової школи засвідчує, що дослідження виходить за межі безпосередньо педагогічної практики та охоплює ширші сфери – суспільну, культурну, економічну, просвітницьку. Початкова освіта в Глухівському національному педагогічному університеті має своє мету: «Підготувати конкурентоспроможного вчителя початкових класів, здатного вирішувати складні спеціалізовані задачі, нестандартні завдання та практичні проблеми у професійно-педагогічній діяльності, що передбачають ефективну організацію навчання, виховання та розвитку здобувачів початкової освіти відповідно до освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти, конструктивну й партнерську взаємодію між учасниками освітнього процесу, організацію безпечного й психологічно комфортного освітнього середовища, безперервний професійний розвиток», суголосну з місією та стратегією Університету, спрямовану на «розвиток професійного потенціалу здобувачів освіти, викладачів, співробітників, інших стейкхолдерів як провідників національних надбань та інтересів, носіїв загальнолюдських цінностей, академічної культури й доброчесності; формування здатностей послуговуватися теоретичними знаннями як практичним засобом пояснення освітніх явищ і розв'язання педагогічних проблем, застосування досвіду ефективних професійних дій, успішної самореалізації у вітчизняному та європейському просторі». Діяльність наукової школи професора М. С. Вашуленка є фундаментом підготовки майбутніх учителів початкових класів, не лише відповідає сучасним освітнім потребам, але й окреслює нові вектори розвитку педагогічної науки й практики. Її здобутки слугують потужним ресурсом для реалізації Стратегії розвитку освіти України та побудови Нової української школи як школи компетентностей, гідності, національної ідентичності та демократичних цінностей.

Список використаної літератури

1. Вашуленко М., Собко В. Підготовка майбутніх учителів до формування мовно-мовленнєвої компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. 2011. № 6. С. 27–31.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 1.03.2025).
3. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 1.03.2025).
4. Зенченко Т. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності в учнів засобами інтерактивних технологій: європейський досвід. *Перспективи та інновації науки*, 10 (44). 2024. 191–203. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/15574/15646>.

5. Kuznetsova, H., Panasenko, A., Luchkina, L., Zenchenko, T., & Danylchenko, I. (2023). Dialogic learning as means of forming the communication skills of higher education students. *Revista Eduweb*, 17(2), 101–115. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.9>.

6. Микола Самійлович Вашуленко – мовознавець, учений, методист : біобібліогр. покажч. *НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Глухів. нац. пед. ун-т ім. О. Довженка. Серія: Академіки НАПН України*. 2011. Вип. 19. 138 с.

7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 1.03.2025).

8. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ : Видавництво «Світоч». 2019. 336 с.

9. Havrylenko, T., Doroshenko, T., Vykhreshch, V., Hurkova, T., Bykov, I., & Zenchenko, T. (2021). Primary Education in Ukraine. History and European Priorities. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13(4), 652–668. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.4/503>.

HISTORY OF PRIMARY EDUCATION IN PERSONS: THE INFLUENCE OF M.S. VASHULENKO ON EDUCATION, SOCIETY AND SCIENCE

Zenchenko Tetiana

PhD (Pedagogy), Associated Professor, Department of Primary Education Theory and Methods
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *The article focuses on the historical and methodological analysis of the scientific and pedagogical activities of Mykola Samiylovych Vashulenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, and Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. His outstanding contributions to the theory and methodology of teaching the Ukrainian language and reading in primary school, as well as the development of educational standards and teacher training, are comprehensively reviewed in the context of implementing a competency-based approach in Ukrainian education.*

Purpose. *The purpose of the article is to explore the scientific and methodological foundations and practical results of implementing innovative technologies in teaching Ukrainian language and reading in primary school, to assess their impact on educational reform, teacher training, and the development of key competences among young learners.*

Methods. *The study used a range of methods, including theoretical analysis of educational standards and curricula, empirical research (surveys, interviews, pedagogical experiments, and observations), and content analysis of educational materials.*

Results. *The research resulted in the development of a comprehensive methodology for teaching Ukrainian language and reading based on child-centeredness, integration, critical thinking, reflection, and competency-based learning. New textbooks, workbooks, methodological guidelines, and digital resources were created, including the updated Bukvar (Primer) and a series of Ukrainian language textbooks for Grades 1–4. The outcomes also include contributions to the development of national educational standards, competency-based assessment tools, and innovative methods for teacher preparation, which are currently widely implemented in Ukraine's educational system.*

Originality. *The study presents an original model for modernizing language and literary education in primary schools by combining traditional pedagogical achievements with innovative digital and interactive technologies. It emphasizes the importance of interdisciplinary links, critical thinking development, and the integration of digital competencies. Professor Vashulenko's scientific school has demonstrated the capacity of Ukrainian pedagogy to independently generate scientifically grounded, modern educational practices aligned with global trends.*

Conclusion. *The research has significantly influenced the renewal of the content, forms, and methods of primary education in Ukraine. It has contributed to improving educational quality, enhancing key competencies among students, and updating teacher training systems. The scientific achievements of Professor Vashulenko and his school are vital for building a competitive and sustainable Ukrainian education system, promoting national identity, citizenship, and humanistic values in the younger generation.*

Key words: *Primary education, competency-based approach, Ukrainian language and literature, textbook development, teaching methodology, educational innovation, New Ukrainian School (NUS), teacher training.*

References

1. Vashulenko, M., Sobko, V. (2011). Pidhotovka maibutnix uchyteliv do formuvannia movno-movlennievoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv. [Preparation of future teachers for the formation of language and speech competence of junior schoolchildren] *Pochatkova shkola – Primary school*, 6, 27–31. [in Ukrainian].

2. Derzhavnyi standart pochatkovoi osvity. [State Standard of Primary Education.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». [The Law of Ukraine «On Education»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. [in Ukrainian].
4. Zenchenko, T. (2024). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do formuvannya komunikativnoi kompetentnosti v uchniv zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii: yevropeyskyi dosvid. [Preparation of future primary school teachers for the formation of communicative competence in students by means of interactive technologies: European experience.] *Perspektyvy ta innovatsii nauky – Perspectives and innovations in science*, 10 (44), 191–203. <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/download/15574/15646>. [in Ukrainian].
5. Kuznetsova, H., Panasenko, A., Luchkina, L., Zenchenko, T., & Danylchenko, I. (2023). Dialogic learning as means of forming the communication skills of higher education students. *Revista Eduweb*, 17(2), 101–115. URL: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.9>. [in English].
6. Aivazova, L.V. (2011). Mykola Samiilovych Vashulenko – movoznavets, uchenyi, metodyst : biobibliohr. pokazhch. NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskooho [Mykola Samiylovych Vashulenko – linguist, scientist, methodologist: biobibliogr. index. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, DNPB of Ukraine named after V. O. Sukhomlynsky]. Hlukhiv. [in Ukrainian].
7. Typovi osvichni prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: 1-2 ta 3-4 klasy [Typical educational programs for general secondary education institutions: grades 1-2 and 3-4]. (2019). Kyiv: Vydavnytstvo «Svitoch». [in Ukrainian].
8. Havrylenko, T., Doroshenko, T., Vykhruhch, V., Hurkova, T., Bykov, I., & Zenchenko, T. (2021). Primary Education in Ukraine. History and European Priorities. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13(4), 652–668. <https://doi.org/10.18662/rem/13.4/503>. [in English].

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 25.03.2025 р.
Прийнято редакцією 25.04.2025 р.
Опубліковано 30.04.2025 р.